

Pagrindiniai klausimai:

■ Kokia buvo pirmaisiais metais eksperimentuota „mokytojo etato“ samprata?

■ Kaip įvertintas eksperimentui pasiūlytas etatinis mokytojų darbo apmokėjimo modelis?

■ Kokie yra mokyklos, kurioje taikomas etatinis darbo apmokėjimo modelis, veiklos ypatumai?

■ Kaip keisis etatinio mokytojų darbo apmokėjimo eksperimento sąlygos antraisiais eksperimento metais?

ETATINIO MOKYTOJŲ DARBO APMOKĖJIMO EKSPERIMENTAS: PIRMIEJI METAI

Nepriklausomos Lietuvos bendrojo lavinimo sistema iš sovietinės Lietuvos laikų paveldėjo tarifinį mokytojų darbo apmokėjimą. 2004 m. rugsėjo 30 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 1231 „Dėl naujos mokytojų darbo apmokėjimo sistemos įgyvendinimo programos patvirtinimo“. Jame bendrojo lavinimo mokyklų padėtis buvo apibūdinta taip: „mokytojų atlyginimai labai priklauso nuo jų turimų kontaktinių valandų skaičiaus kiekvienais mokslo metais; iš tikrųjų mokytojams apmokama vidutiniškai tik už 26,4 valandas per savaitę, nors atlikti tyrimai rodo, kad mokytojas dirba ir tuos darbus, už kuriuos nemokama; tarifinis mokytojo atlygis nepriklauso nuo to, kiek mokinių yra klasės komplekte, nuo darbo sudėtingumo bei darbo stažo; kasmet mažėjant klasių komplektų, mažėja ir vidutinis mokytojo atlyginimas“. Nutarime konstatuota, kad sudėtinga pati tarifinio darbo apmokėjimo apskaičiavimo tvarka.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu deklaruoti pagrindiniai naujos mokytojų darbo užmokesčio sistemos principai:

- skaidrumas – aiški visų mokytojų darbo apmokėjimo tvarka;
- socialinis teisingumas – pareiginės algos dydis turi priklausyti nuo darbo sudėtingumo ir atsakomybės;
- saugumas – mokytojo etatui nustatomas mažiausias ir didžiausias kontaktinių valandų skaičius, todėl mokytojo atlyginimas tiesiogiai nuo kontaktinių valandų (pamokų) skaičiaus bei klasių komplektų pokyčio mokykloje neapima.

Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą, atlikti šie darbai:

- Nuo 2005 m. rugsėjo 1 d. už kitų darbų atlikimą mokytojams pradėtos papildomai tarifikuoti nekontaktinės valandos ir nustatytas darbų, už kurių atlikimą tarifikuojamos šios nekontaktinės valandos, sąrašas.
- Remiantis 2007 m. liepos 17 d. švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. ISAK-1462 „Dėl eksperimentinio etatinio mokytojų darbo apmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, nuo 2007 m. rugsėjo 1 d. pradėtas etatinio mokytojų darbo apmokėjimo tvarkos eksperimentas.

Pirmaisiais etatinio mokytojų darbo apmokėjimo eksperimento metais atlikti tyrimai leidžia daryti tokias išvadas:

1. Daugumai eksperimente dalyvavusių mokytojų yra priimtinas etatinis mokytojų darbo apmokėjimas, tačiau daliai mokytojų nesvarbu, kaip bus apmokamas jų darbas – jiems svarbu, kad didėtų mokytojų atlyginimas.
2. Mokyklų vadovams etatinio mokytojų darbo apmokėjimo tvarka palengvina kasdienę vadybinę jų veiklą.
3. Etatinio mokytojų darbo apmokėjimo modelis verčia mokyklos vadovus ir mokytojus tartis ir ieškoti abipusių kompromisų dėl ugdymo proceso mokykloje organizavimo: kontaktinių valandų paskirstymo bei darbų, už kuriuos skiriamos nekontaktinės mokytojo etato valandos, skyrimo. Taip tvirtėja mokyklos bendruomenė.
4. Etatinio mokytojų darbo apmokėjimo tvarka leidžia lanksčiau atlyginti mokytojams už jų atliktus mokyklai naudingus darbus.

KOKIA BUVO PIRMAISIAIS METAIS EKSPERIMENTUOTA „MOKYTOJO ETATO“ SAMPRATA?

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 1231 „Dėl naujos mokytojų darbo apmokėjimo sistemos įgyvendinimo programos patvirtinimo“, mokytojo etatui nustatyta 30 darbo valandų savaitė. Etate atskirtos kontaktinės valandos (laikas, per kurį mokytojas tiesiogiai dirba su mokiniais – pamokos) ir nekontaktinės valandos (laikas, skirtas netiesioginiam darbui su mokiniais).

Mokytojo darbo savaitę sudaro nuo 18 iki 22 kontaktinių valandų (pamokų) per savaitę ir nuo 12 iki 8 papildomai apmokamų nekontaktinių valandų. Tai reiškia, kad jeigu mokytojas, pavyzdžiui, mokė fizikos 8–10 klases, tai jis, be 19 kontaktinių valandų, turėjo 11 papildomai apmokamų nekontaktinių valandų. Kitas fizikos mokytojas mokė 11–12 klases ir jam susidarė 21 kontaktinė valanda per savaitę, tai jam buvo skirtos 9 papildomai apmokamos nekontaktinės valandos. Abiem atvejais atlyginimo dydis nepriklausė, ar mokytojas turi 19 ar 21 kontaktinę valandą per savaitę, jį lėmė etatui nustatytas tarifinis atlyginimo koeficientas, kuris nustatomas atsižvelgiant į mokytojo turimą kvalifikacinę kategoriją, darbo stažą ir išsilavinimą.

Nekontaktines etato valandas galima mokytojui skirti už vadovavimą klasei, pasirengimą pamokoms, sąsiuvinų taisymą, metodinę veiklą, informacinių ir komunikacinių technologijų diegimą, vidaus audito atlikimą, projektinę veiklą ir ki-

tus darbus. Dėl konkrečių etatų sudarymo (kontaktinių ir nekontaktinių valandų paskirstymo) mokyklos vadovybė tarėsi su mokyklos mokytojais (pvz., sudarydama kolektyvinę sutartį). Mokytojo etato sudarymo variantai skyrėsi, nes to paties dalyko mokytojai gali mokyti skirtingų mokymo centrų klases ir gali atlikti įvairias veiklas.

Mokytojo etato kontaktinių ir nekontaktinių valandų skaičius kiekvienais mokslo metais gali būti nevienodas. Pavyzdžiui, matematikos mokytojas išleido dvi 12 klases, kuriose turėjo 10 kontaktinių valandų per savaitę ir nuo kitų mokslo metų pradėjo mokyti dvi 9 klases, todėl jo kontaktinių valandų skaičius sumažėjo iki 8. Dirbant pagal etatinį darbo apmokėjimą, tokio mokytojo atlyginimas nesumažėja.

Mokytojams, vadovaujantiems klasėms, mokyklos vadovas galėjo nustatyti iki 10 procentų tarnybinio atlyginimo priedą.

Mokyklos vadovybė, trūkstant mokytojų, galėjo pasiūlyti mokytojams iki 6 papildomų kontaktinių valandų per savaitę. Todėl mokytojas galėjo dirbti iki 36 valandų per savaitę. Papildomos kontaktinės valandos buvo apmokamos brangiau – į jų kainą buvo įtrauktas atlygis už mokytojų pasirengimą pamokai ir sąsiuvinų taisymą.

Etatinio mokytojų darbo apmokėjimo eksperimento medžiaga skelbiama adresu <http://www.smm.lt/emda.htm>

KURIOS MOKYKLOS DALYVAUJA ETATINIO MOKYTOJŲ DARBO APMOKĖJIMO EKSPERIMENTE?

- Vilniaus miesto Jono Pauliaus II gimnazija (559 mokiniai),
- Vilniaus miesto Viršuliškių vidurinė mokykla (917 mokinių),
- Vilniaus miesto Žygimanto Augusto pagrindinė mokykla (733 mokiniai),
- Vilniaus miesto Vyturio pradinė mokykla (413 mokinių),
- Šiaulių miesto Didždvario gimnazija (953 mokiniai),
- Šiaulių miesto Stasio Šalkauskio vidurinė mokykla (832 mokiniai),
- Šiaulių miesto Saulėtekio vidurinė mokykla (712 mokinių),
- Šiaulių miesto Jovaro pagrindinė mokykla (836 mokiniai),
- Šiaulių miesto Romuvos pagrindinė mokykla (1045 mokiniai),
- Kauno rajono Garliavos Jonučių vidurinė mokykla (1562 mokiniai),
- Kauno rajono Mastaičių pagrindinė mokykla (262 mokiniai),
- Kauno rajono Akademijos Ugnės Karvelis gimnazija (1035 mokiniai).

Eksperimente dalyvauja mokyklos, kurių mokytojai balsų dauguma patys nusprendė įsitraukti į jį. Pagrindinis reikalavimas mokykloms buvo jų gebėjimas išsilaikyti iš valstybės mokyklai skiriamų mokinio krepšelio lėšų. Eksperimente dalyvauja

įvairių tipų, tiek miesto, tiek kaimo mokyklos. Visos eksperimento mokyklos dalyvauja ir Mokyklų struktūros tobulinimo projekte (MSTP).

KAIP ĮVERTINTAS EKSPERIMENTUI PASIŪLYTAS ETATINIS MOKYTOJŲ DARBO APMOKĖJIMO MODELIS?

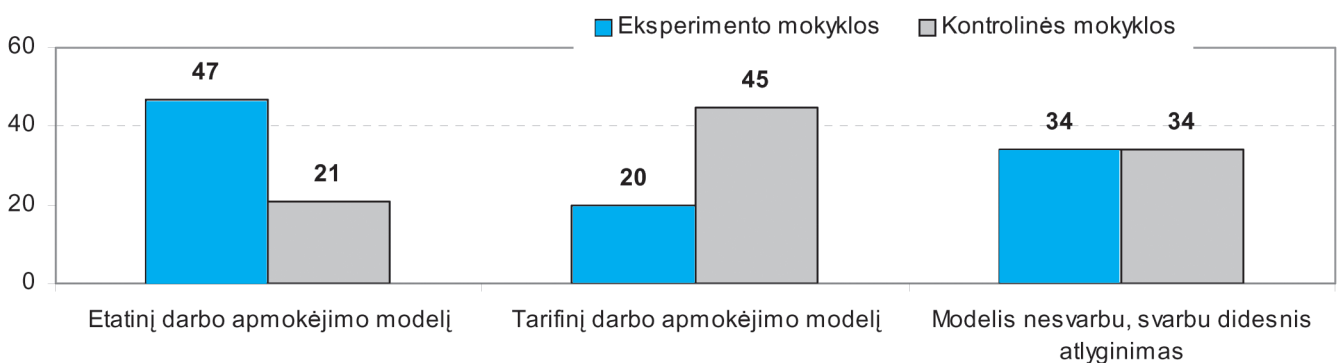
Mokyklų vadovai, paklausti apie tai, kuo etatinis mokytojų darbo apmokėjimo modelis geresnis už tarifinį, nurodė tokius pranašumus:

- mokytojai jaučiasi saugesni, nes atlyginimas nepriklauso nuo turimų kontaktinių valandų skaičiaus;
- yra galimybė aiškiai apibrėžti ir apmokėti papildomai mokytojo atliekamus darbus;
- atsiranda galimybė mokėti priedą klasių vadovams;
- atsiranda galimybė finansiškai skatinti mokytojus nedidinant kontaktinių valandų skaičiaus;
- mokytojo galima paprašyti atsiskaityti už jam skirtus darbus;
- lengviau įtraukti mokytojus į darbo grupių veiklą, jei už tai skiriamos nekontaktinės valandos;
- mokyklos bendruomenė verčiama tartis, derinti pozicijas;
- etatinis mokytojų darbo apmokėjimas gali skatinti renginių, konkursų, varžybų gausą mokykloje;
- paprastesnė mokytojų darbo tarifikacija ir darbo užmokesčio skaičiavimas;
- didėja finansinis mokyklos savarankiškumas;
- mokytojai mokomi vadybiškai kontroliuoti ir planuoti savo laiką.

Rengiantis eksperimente dalyvaujančių mokytojų apklausai, sukurta kontrolinė mokyklų grupė – kiekvienai eksperimente dalyvaujančiai mokyklai į porą atrinkta eksperimente nedalyvaujanti mokykla. Skirtumai tarp eksperimente dalyvaujančių ir nedalyvaujančių mokytojų atsakymų turėtų būti nulemti eksperimento poveikio. Renkant mokyklas eksperimento mokyklų poroms buvo keltos sąlygos, kad atrinktos mokyklos nesiskirtų nuo eksperimente dalyvaujančių mokyklų savo dydžiu (mokinių ir mokytojų skaičiumi), ugdymo pasiekimais, pagrindinėmis mokykloje besimokančių mokinių charakteristikomis (pvz., jei eksperimente dalyvaujančioje mokykloje didelis ne artimiausią mokyklą lankančių mokinių skaičius, tai ir kontrolinėje mokykloje buvo panaši situacija, ir pan.), taip pat esminiais vietos bendruomenės, kurioje veikia mokykla, ypatumais (pvz., „miegamajame miesto rajone“ veikiančiai mokyklai reikėjo parinkti „miegamąjo miesto rajono“ mokyklą, ir pan.). Mokyklos poroms paprastai parinktos iš tos pačios savivaldybės mokyklų.

Tiek eksperimento, tiek ir kontrolinės grupės mokytojams užduotas klausimas, kokį darbo apmokėjimo modelį jie pasirinktų, jei būtų jų valia. Eksperimento mokyklų mokytojai į šį klausimą atsakė remdamiesi asmenine patirtimi, o kontrolinių mokyklų – įvairia informacija, plintančia mokytojų bendruomenėje.

1 pav. Mokytojo darbo apmokėjimo modelio pasirinkimas, jei būtų pačių mokytojų valia (proc.)

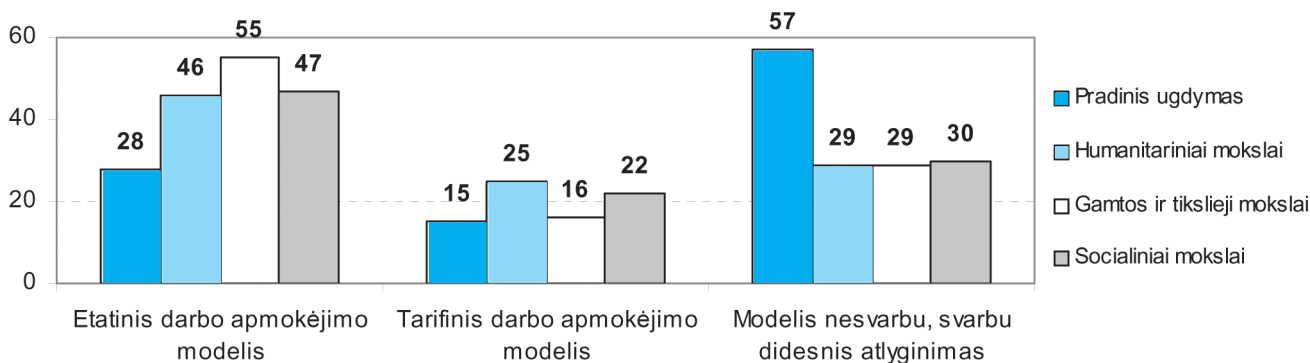

Respondentų atsakymai parodo, kad, praktiškai išbandžius etatinį darbo apmokėjimą, maždaug pusei visų mokytojų tai patinka. Maždaug trečdaliui respondentų darbo apmokėjimo tvarka nesvarbi, juos domina tik gaunamos algos dydis. Lyginant eksperimente dalyvaujančių ir tik apie eksperimentą girdėjusių tos pačios savivaldybės mokyklų mokytojų nuomonę, aiškiai matyti, kad mokytojai dažnai vengia naujovių ir su tuo susijusios permainų būtinybės. Praktiškai išbandžius

naujoves, baimės ir nuogąstavimai paprastai jeigu ne visiškai išnyksta, tai bent gerokai sumažėja.

Tyrimo metu kai kurie respondentai išreiškė nuomonę, kad etatinis darbo apmokėjimas palankus tik kai kurių dalykų mokytojams. Todėl eksperimente dalyvavusių mokytojų atsakymai analizuoti pagal jų mokomus dalykus.

2 pav. Mokytojo darbo apmokėjimo modelio pasirinkimas, jei būtų pačių mokytojų valia, pagal mokomą dalyką (proc.)

Iš 2 pav. matyti, kad, vertinant etatinį ir tarifinį darbo apmokėjimo modelį, etatinį mokytojų darbo apmokėjimą rinktųsi visų keturių mokomųjų dalykų grupių mokytojų dauguma. Stebėtina, kad didelė yra pradinio ugdymo mokytojų dalis, kuriai svarbu ne kuris nors darbo apmokėjimo modelis, o kuo didesnis atlyginimas – pradinio ugdymo mokytojams dažnai sunku susirinkti didesnį pamokų skaičių, ypač miestų mokyklose, kuriose dažnai dalį pradinio ugdymo dalykų moko specialistai – kūno kultūros, muzikos, tikybos ar etikos mokytojai. Praktika parodė, kad etatinis mokytojų darbo apmokėjimas labiau apsaugo pradinio ugdymo mokytojus nuo mažesnių atlyginimų ir, nuolat mažėjant mokinių, leidžia jiems saugiau jaustis.

Mokytojų bendruomenėje populiarus teiginys, kad etatinį mokytojų darbo apmokėjimo modelį sunkiau priima humanitarinius mokslus (lietuvių bei užsienio kalbas) mokantys bei didelį pamokų krūvį turintys mokytojai. Iš tiesų iš 2 pav. matyti, kad tarifiniam darbo apmokėjimo modeliui daugiausia (25 proc.) pritarė humanitarinių mokslų mokytojų. Tačiau beveik pusė (46 proc.) šių mokomųjų dalykų mokytojų vis dėlto pritarė etatinio darbo apmokėjimo modeliui.

Tyrimo metu mokytojų buvo klausta, kiek vidutiniškai pamokų per savaitę galėtų turėti bendrojo lavinimo mokyklos mokyto-

jas. Eksperimento mokyklų mokytojų nuomone – vidutiniškai 20 pamokų per savaitę, kontrolinių mokyklų mokytojų vertinimu – 21 pamoką per savaitę. Lyginant eksperimento mokyklų mokytojų atsakymus pagal jų turimą kontaktinių valandų skaičių, atsakymai skiriasi tik nežymiai: jei mokytojas turi mažiau nei 24 kontaktines valandas per savaitę, atsakymo vidurkis – 20 valandų per savaitę, o turinčių daugiau nei 24 kontaktines valandas per savaitę atsakymų vidurkis – 21 valanda per savaitę. Todėl galima tvirtinti, kad naujos mokytojų darbo apmokėjimo sistemos kūrėjai teisingai nustatė mokytojo etato kontaktinių valandų skaičių.

Mokytojų tyrimo metu taip pat klausta, kuo jiems labiausiai patinka etatinė mokytojų darbo apmokėjimo tvarka. Dažniausiai buvo nurodyti tokie atsakymai:

- aišku, už ką mokamas atlyginimas;
- atsiranda galimybė gauti atlyginimą už papildomai atliekamus darbus;
- saugiau dėl ateities;
- padidėja atlyginimas.

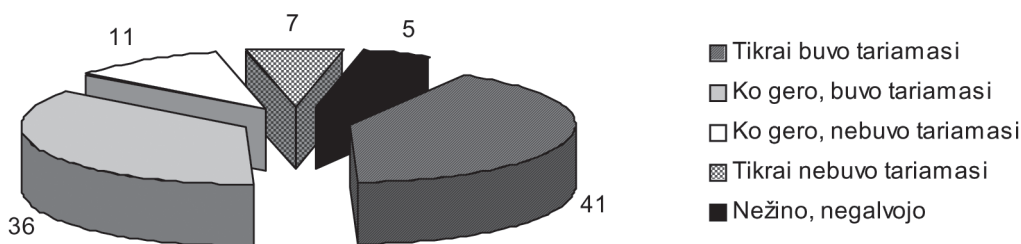
Išvardijant labiausiai patinkančius etatinio mokytojų darbo apmokėjimo pranašumus, eksperimento ir kontrolinių mokyklų mokytojų atsakymai iš esmės nesiskyrė.

KOKIE YRA MOKYKLOS, KURIOJE TAIKOMAS ETATINIS DARBO APMOKĖJIMO MODELIS, VEIKLOS YPATUMAI?

Svarbus etatinio mokytojų darbo apmokėjimo ypatumas – daugiau dėmesio būtina skirti susitarimams tarp mokyklos vadovybės ir mokykloje dirbančių mokytojų. Kitaip būtų sunku sutarti, kiek kontaktinių ir nekontaktinių etato valandų turės kiekvienas mokytojas, kokius darbus mokytojas privalės at-

likti už jam tarifikuojamas nekontaktines etato valandas ir kaip jam reikės atsiskaityti už šiuos darbus. Apklausti eksperimente dalyvaujančių mokyklų mokytojai patvirtino, kad jų mokyklose daug dėmesio skiriama susitarimams.

3 pav. Pagrindinių mokytojų darbo apmokėjimo klausimų sprendimas, mokytojams susitariant su mokyklos vadovais (proc.)

Iš 3 pav. matyti, kad keturi penktadaliai respondentų patvirtino, jog mokytojų darbo apmokėjimo tvarka jų mokyklose buvo nustatyta *susitariant*.

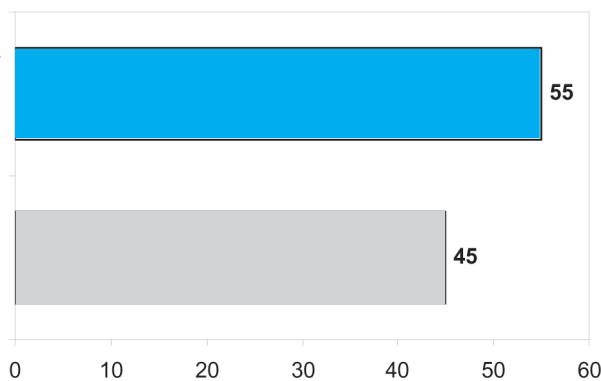
Pernelyg dažnai Lietuvos mokyklose iki šiol būdinga situacija, kai mokytojai ir mokyklų vadovai jaučiasi esantys skirtingose barikadų pusėse ir šias daugiau ar mažiau tarpusavyje konfliktuojančias puses sutauko Švietimo ir mokslo ministerijoje priimami kompromisiniai sprendimai. Etatinio mokytojų darbo apmokėjimo tvarka verčia mokyklas keisti savo veiklos kultūrą – konkretūs mokytojų darbo užmokesčio sprendimai turi būti priimami kiekvienoje mokykloje, mokyklos vadovams susitarus su mokytojais. Tada gali atsitikti taip, kad mokytojų

darbo apmokėjimo tvarka įvairiose net ir tos pačios savivaldybės mokyklose gali nežymiai skirtis ir priklausyti nuo situacijos konkrečioje mokykloje. Taip visa mokyklų bendruomenė, o ne tik mokyklos vadovybė, skatinama tapti tikra savo mokyklos šeimininke, atsakinga už mokiniams teikiamo ugdymo kokybę. Eksperimento mokyklų vadovai patvirtino, kad tokių bendrų sutarimų paieška dar per ilgai trunka ir kartais vyksta audringai. Ankstesnis patyrimas, mokyklose diegiant naujoves, rodo, kad, įpratus tai daryti, daug laiko nebesugaištama. Eksperimento mokyklų mokytojų klausta, kiek detalai Švietimo ir mokslo ministerija turėtų reglamentuoti mokytojų darbo apmokėjimo tvarką.

4 pav. Mokytojų įsivaizduojamas Švietimo ir mokslo ministerijos vaidmuo reglamentuojant mokytojų darbo apmokėjimo tvarką (proc.)

Mokytojų darbo apmokėjimo tvarka iki mažiausių smulkmenų turi būti nustatyta Švietimo ir mokslo ministerijos, o mokytojo atlyginimas turi būti visiškai vienodai skaičiuojamas visose Lietuvos mokyklose

Esminiai mokytojų darbo apmokėjimo tvarkos principai turi būti vienodi visai Lietuvai, o konkretaus mokytojo atliekami darbai ir jo darbo užmokesčio turi priklausyti nuo tos mokyklos mokytojų ir vadovybės susitarimų

Iš 4 pav. matyti, kad respondentų nuomonės pasidalijo beveik per pusę. Maždaug pusė mokytojų, net ir praktiškai išbandę etatinį mokytojų darbo apmokėjimą bei dalyvavę mokytojams tariantis su savo mokyklos vadovybe, nedrįsta konkrečias savo darbo apmokėjimo sąlygas visiškai susieti su susitarimais savoje mokykloje. Tokią padėtį, viena vertus, galėjo lemti mąstymo inercija, kai mokytojai nuo seno yra įpratę, kad viską iki smulkmenų reglamentuoja Švietimo ir mokslo ministerija. Kita vertus, yra didelė tiesioginė priklausomybė tarp respondentų atsakymų apie tai, ar darbo užmokesčio klausimai buvo sprendžiami mokytojams tariantis su savo mokyklos vadovais, ir respondentų noro, kad esminiai mokytojų darbo apmokėjimo klausimai ir ateityje būtų sprendžiami mokykloje. Tik maždaug ketvirtadalis respondentų, nurodžiusių, kad jų mokykloje

darbo apmokėjimo klausimai nebuvo sprendžiami susitarimu, nurodė, kad norėtų ateityje dėl apmokėjimo tartis mokykloje. Todėl, įvedant etatinį mokytojų darbo apmokėjimą visose Lietuvos mokyklose, Švietimo ir mokslo ministerija bei bendrojo lavinimo mokyklų steigėjai turi pasiekti, kad visose šalies mokyklose nuo pat pradžių dėl mokytojų darbo apmokėjimo būtų iš tiesų *tariamasi*.

Eksperimente dalyvaujančių mokyklų vadovai pažymėjo, kad susitarimų ir atsiskaitomybės būtinybė, geresnė bendra mokyklos vadovų ir mokytojų finansinių išteklių kontrolė didina mokyklos valdymo kokybę. Mokyklų vadovai, aptardami būtinus kolektyvinio susitarimo aspektus, išskyrė tokias susitarimų sritis:

- darbo sąlygų nustatymą ir šalių atsakomybę už susitarimų vykdymą;
- mokytojų darbo krūvio paskirstymą ir jo perskirstymo mokslo metų eigoje tvarka;
- bendruosius mokytojo etato formavimo principus (kaip paskirstomos kontaktinės ir nekontaktinės etato valandos, maksimalų ir minimalų kontaktinių valandų skaičių, darbų už nekontaktines valandas pasirinkimo principus);
- veiklas ir sąlygas, kai mokytojams skiriamas priedas prie atlyginimo;
- susitarimus dėl mokytojų darbo ir poilsio;
- darbuotojų skatinimo būdus.

Viena didžiausių šiuolaikinės Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos problemų yra pernelyg mažas mokytojo susidomėjimas klasės vadovo veikla. Mokytojai dažnai teigia, kad pagal šiuo metu galiojančią darbo apmokėjimo tvarkos aprašą ir atsižvelgiant į tai, kiek klasės vadovas iš tiesų turi dirbti, už klasės vadovo veiklą nėra pakankamai atlyginama. Todėl patvirtintu Eksperimentiniu etatiniu darbo apmokėjimo tvarkos aprašu numatyta, kad mokytojams, vadovaujantiems klasei, įstaigos vadovas gali nustatyti iki 10 proc. tarnybinio atlyginimo priedą.

Mokyklų vadovų apklausa parodė, kad šia galimybe pasinaudojo 11 iš 12 eksperimente dalyvaujančių mokyklų (dviliktosios mokykla yra pradinė miesto mokykla, o pradinė mokyklos mokytojo ir klasės vadovo veiklą yra sunkiau atskirti). Eksperimento mokyklų mokytojų vertinimu, toks papildomas atlyginimas už klasės vadovo veiklą dar nėra visiškai pakankamas, bet eksperimento mokyklų vadovai pažymėjo, kad jiems iš esmės nebeliko didelių sunkumų parinkti visus reikalingus klasių vadovus.

Galimybė mokyklos mokytojams mokėti atlyginimo priedą paskatino eksperimento mokyklų vadovus įvairiais būdais atlyginti mokytojams ir už kitus atliktus mokyklai svarbius darbus. Tokią galimybę mokyklos vadovai gali apsunkinti kai kurie norminiai dokumentai. Pavyzdžiui, 2008 metų Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu nustatyta, kad mokyklų steigėjai gali perskirstyti mokykloms mokinio krepšelio lėšas (iki 5 procentų visos specialios tikslinės dotacijos arba valstybės biudžeto lėšų dalies), bet ne daugiau kaip 15 procentų mokyklai skirtų lėšų. Todėl, jei savivaldybėje nėra sutvarkytas mokyklų tinklas, ky-la poreikis didesnių mokinių skaičiumi mokyklų mokinio krepšelio lėšas perskirstyti iš mokinio krepšelio lėšų neišsilaikančioms mažoms mokinių skaičiumi mokykloms. Tada nei didelės, nei mažos mokinių skaičiumi mokyklos gali neturėti pakankamai lėšų mokytojams mokėti atlyginimo priedus, kuriuos dabar gali gauti eksperimento mokyklų mokytojai. Taip

iš esmės būtų kompromituojama pati etatinio mokytojų darbo apmokėjimo idėja ir valstybės deklaruoti naujos mokytojų darbo apmokėjimo sistemos principai.

Etatinis mokytojų darbo apmokėjimas kelia aukštus reikalavimus savivaldybėms – deramas mokyklų tinklo sutvarkymas leidžia ne tik taupyti švietimui skiriamas valstybės lėšas ir visoms mokykloms užtikrinti deramą teikiamo ugdymo kokybę, bet ir leidžia mokyklų mokytojams pasinaudoti visais etatinio mokytojų darbo apmokėjimo pranašumais. Mokyklų vadovai nurodė taikomus jų būdus, kaip, esant lėšų, galima padidinti mokytojų atlyginimą:

- sudarant galimybę turėti iki 6 papildomų kontaktinių valandų;
- skiriant atlyginimo priemonę už papildomų darbų atlikimą (pvz., už vadovavimą klasei);
- sudarant kolektyvinę sutartį, kurioje gali būti pagal mokytojų lūkesčius ir finansines mokyklos galimybes fiksuojami skirtingi maksimalūs kontaktinių valandų krūviai įvairių dalykų mokytojams;
- pavaduojant sergantį mokytoją – tada jų darbas apmokamas pagal tarifinį įkainį;
- mokant vienkartinę išmoką už parengtus finansavimui projektus, jų vykdymą ir administravimą.

Pradėjus taikyti etatinį mokytojų darbo apmokėjimą, mokyklos vadovai priversti labiau bendradarbiauti su mokyklos buhalteriu. Lietuvos savivaldybėse įvairiai nustatoma mokyklos buhalterio darbo vieta – vienoje savivaldybėje mokyklos buhalteris visu ar dalimi etato dirba konkrečioje mokykloje, kitose savivaldybėse pereita prie centralizuotos mokyklų ar visos savivaldybės biudžetinių įstaigų buhalterijos. Eksperimente dalyvaujančių mokyklų vadovai įsitikinę, kad daug geriau, kai mokyklos buhalteris dirba mokykloje, nes:

- jis gali geriau įsigilinti į vienos mokyklos specifiką, vietoje lengviau diskutuoti, pasitarti ir priimti sprendimus;
- taupomas mokyklos direktoriaus laikas, operatyviau sprendžiamos problemos;
- mokyklos vadovas lengviau ir paprasčiau gauna jam būtina informaciją, pvz., apie panaudotas ir nepanaudotas lėšas, apie galimybę skirti priedus mokytojams už atliktus papildomus darbus;
- dirbantis mokykloje buhalteris gali greičiau ir lengviau išspręsti ir paaiškinti mokytojams kilusius neaiškumus.

Visoms šalies bendrojo lavinimo mokykloms perėjus prie etatinio mokytojų darbo apmokėjimo, ne visos mokyklos galės turėti mokyklos buhalterį – vienoje savivaldybėje bus sunku vietoj centralizuotos buhalterijos kiekvienoje mokykloje įsteigti

buhalterio etatą, kitur mažos mokinių skaičiumi mokyklos tiesiog negalės išlaikyti atskiro mokyklos buhalterio. Todėl atsiranda specialių ir mokykloms patogių buhalterinių kompiuterių programų poreikis.

Etatinis mokytojų darbo apmokėjimas esant poreikiui leidžia mokytojui papildomai turėti iki 6 kontaktinių valandų per savaitę. Tokios valandos yra apmokamos brangiau nei įprastos kontaktinės etato valandos – į jų kainą jau įtrauktas apmokėjimas už mokytojų pasirengimą pamokai ir sąsiuvinių taisymą. Mokyklos vadovų apklausa parodė, kad eksperimento mokyklose tai yra ne tik trūkstančių mokytojų poreikio sprendimo galimybė, bet ir mokytojų materialinio skatinimo priemonė. Kaip šia priemone naudojasi mokyklos? Tokios papildomos kontaktinės valandos eksperimento mokyklose skiriamos daugumai mokykloje visu etatu dirbančių mokytojų: keturiose eksperimento mokyklose iki 6 papildomų kontaktinių valandų turėjo 90 proc. ir daugiau mokytojų, penkiose – nuo 80 iki 89 procentų. Tik vienoje iš dvylikos mokyklų (pagrindinėje kaimo mokykloje) iki 6 papildomų kontaktinių valandų turėjo 26 proc. mokykloje visu etatu dirbančių mokytojų.

Atrodytų, kad iki 6 papildomų kontaktinių valandų mokytojui galima skirti tada, kai jis jau turi maksimalų (22) kontaktinių etato valandų skaičių. Ar mokyklos laikosi tokios nuostatos? Mokyklų vadovų apklausa parodė, kad šešiose (lygiai pusėje) eksperimento mokyklų mažiau nei 22 kontaktines etato valandas turi daugiau nei 90 proc. mokytojų, turinčių ir papildomų kontaktinių valandų, o dviejose mokyklose tokių mo-

kytojų yra nuo 80 iki 89 proc. Galimybė tokiu būdu pakelti mokytojui atlyginimą atsiranda, nes nauja mokytojų darbo apmokėjimo tvarka leidžia pačioje mokykloje mokytojams susitarti su mokyklos vadovybe. Tada kolektyvinėje sutartyje, atsižvelgiant į padėtį konkrečioje mokykloje, yra numatoma, kad, pavyzdžiui, vienu dalykų mokantys mokytojai negali turėti daugiau kaip 19 kontaktinių valandų per savaitę, kitų dalykų mokantys – daugiau kaip 21 kontaktinę valandą per savaitę, o likusiems mokytojams galioja reikalavimas turėti iki 22 kontaktinių etato valandų per savaitę. Aišku, tokie mokytojų ir mokyklos vadovybės susitarimai galimi tik tada, kai mokykloje mokosi pakankamas mokinių skaičius ir dalis mokyklos gaunamų mokinio krepšelio lėšų nėra perskirstoma kitoms mokykloms.

Jei, naudojant tarifinį darbo apmokėjimo modelį, mokyklos vadovybei būdavo sunku deramai atlyginti mokytojams, atliekantiems daug mokyklai naudingų darbų, tai etatinis mokytojų darbo apmokėjimas sukūrė priešingą problemą. Kiekvienas eksperimento mokyklų mokytojas turi nuo 8 iki 12 nekontaktinių etato valandų. Ką daryti mokyklos vadovams, jei šios nekontaktinės valandos turi būti skiriamos neiniciatyviai mokytojui? Eksperimento mokyklose, jei mokytojas negali pats pasisiūlyti atlikti kokį nors mokyklai svarbų darbą, jam paprastai skiriamas maksimaliai galimas kontaktinių valandų kiekis. Tokiems mokytojams dažniau skiriami budėjimai, darbas mokyklos bibliotekoje ar skaitykloje, veikla, priimant dokumentus mokyklos raštinėje ir pan.

KAIP KEISIS ETATINIO MOKYTOJŲ DARBO APMOKĖJIMO EKSPERIMENTO SĄLYGOS ANTRAISIAIS EKSPERIMENTO METAIS?

Eksperimentas yra veikla, leidžianti pakankamai greitai keisti mokyklos veiklos ir mokytojų darbo sąlygas, jeigu paaiškėja, kad kuri nors priimtų norminių aktų nuostata ar kita aplinkybė apsunkina mokytojų darbą arba kelia abejonių dėl galimybių praktiškai pritaikyti eksperimento mokyklose įgytą patyrimą visose Lietuvos mokyklose. Pirmieji etatinio mokytojų darbo apmokėjimo eksperimento metai parodė, kad reikalingi tam tikri pataisymai.

Tiek mokyklų vadovų, tiek mokytojų apklausų metu respondentai labiausiai abejojo 6 papildomų kontaktinių valandų apmokėjimo tvarka. Pirmaisiais eksperimento metais šios papildomos kontaktinės valandos buvo apmokamos brangiau – į jų kainą buvo įtrauktas atlygis už mokytojų pasirengimą pamokai ir sąsiuvinių taisymą. Bet šių papildomų kontaktinių valandų dėl Lietuvoje galiojančios darbo apmokėjimo tvarkos mokytojams nebuvo galima tarifikuoti mokinių atostogų ir švenčių dienomis.

Antraisiais eksperimento metais mokyklų bendruomenėms siūloma kita 6 papildomų kontaktinių valandų apmokėjimo tvarka: papildomos kontaktinės valandos laikomos mokytojo etato dalimi (tada mokytojas turėtų, pvz., 1,2 etato), jos apmokamos taip pat, kaip etato kontaktinės valandos ir, atsižvelgiant į papildomų kontaktinių valandų kiekį, kaip ir etate, priskaičiuojamos papildomos nekontaktinės valandos už pasirengimą pamokoms ir sąsiuvinių taisymą (atsižvelgiant į mokomąjį dalyką). Tokiu atveju mokytojo atlyginimas už papildomas kontaktines valandas nebepriklausytų nuo mokinių atostogų ar švenčių dienų.

Bendras kontaktinių ir nekontaktinių valandų skaičius, kaip ir anksčiau, neturės viršyti 36 valandų per savaitę. Eksperimento mokyklų bendruomenės turės pačios apsispręsti, kurią rinksis papildomų kontaktinių valandų apmokėjimo tvarką: senąją, kai papildomos kontaktinės valandos apmokamos bran-

giau, bet jos nėra tarifikuojamos mokinių atostogų ir švenčių metu, ar naujają, kai papildomos kontaktinės valandos apskaičiuojamos ir apmokamos taip pat, kaip ir etato valandos ir tada mokytojo, turinčio papildomų kontaktinių valandų, atlyginimo dydis nepriklausys nuo šventinių dienų skaičiaus ar mokinių atostogų.

Pirmaisiais eksperimento metais mokytojai ir švietimo vadybininkai dažnai atkreipdavo eksperimento darbo grupės narių dėmesį į tai, kad visos dvylika eksperimente dalyvaujančių bendrojo lavinimo mokyklų yra pakankamai didelės mokinių

skaičiumi. Šalies kaimo vietovėse veikia ir mažesnių mokyklų. Ar eksperimentuojamas mokytojų darbo apmokėjimo modelis leis ir mažesnėms kaimo mokykloms, sugėbančioms išsilaikyti iš valstybės skiriamų mokinio krepšelio lėšų, sėkmingai taikyti etatinio mokytojų darbo apmokėjimo modelį? Siekiant tai išsiaiškinti, antraisiais eksperimento metais etatinį mokytojų darbo apmokėjimą pradės eksperimentuoti dvi Varėnos rajono mokyklos – Liškiavos (96 mokiniai) ir Vydenių (111 mokinių) pagrindinės mokyklos.

KOKIAIS TYRIM AIS REMTASI ANALIZUOJANT ETATINIO MOKYTOJŲ DARBO APMOKĖJIMO EKSPERIMENTO REZULTATUS?

2007 m. lapkričio–gruodžio mėn. ir 2008 m. gegužės–birželio mėn. atlikta eksperimente dalyvaujančių mokyklų vadovų apklausa. Abiem atvejais atsakytos anketos gautos iš visų 12 eksperimente dalyvaujančių mokyklų. 2008 m. vasario mėn. anketuoti eksperimento ir kontrolinėse mokyklose dirbantys mokytojai. Iš viso apklausti 673 eksperimento mokyklų mokytojai (90 proc. šių mokyklų mokytojų) ir 607 kontrolinių mokyklų mokytojai (89 proc. šių mokyklų mokytojų). Šiuos tyrimus Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu atliko Švietimo plėtotės centro vyriausias specialistas dr. Albinas Kalvaitis.

Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu, 2008 m. vasario–kovo mėn. Viešosios politikos ir vadybos instituto tyrėjai atli-

ko kokybinį mokyklų vadovų bei mokytojų pirmojo eksperimento etapo vertinimo tyrimą. Buvo atlikti trys interviu: dviejų (Vilniaus miesto ir Kauno rajono) mokyklų, kurios dalyvauja etatinio mokytojų darbo apmokėjimo eksperimente, vadovų ir vienos mokyklos (Vilniaus miesto), kuri nedalyvauja eksperimente, vadovo. Taip pat buvo suorganizuotos dvi tikslinės diskusijų grupės – pagrindinė ir kontrolinė. Pagrindinę diskusijų grupę sudarė 12 eksperimente dalyvavusių mokyklų mokytojų, kontrolinę diskusijų grupę – 10 eksperimente nedalyvavusių mokyklų mokytojų iš skirtingų Lietuvos regionų ir mokyklų.

ŠVIETIMO PROBLEMAS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių ir apskričių švietimo padalinių specialistams bei plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai yra publikuojami internete adresu http://www.smm.lt/svietimo_bukle/analizes.htm.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginio planavimo ir analizės skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt).

Analizę parengė dr. Albinas Kalvaitis, Švietimo plėtotės centro Mokinių pasiekimų tyrimų skyriaus vyriausias specialistas.

ETATINIO MOKYTOJŲ DARBO APMOKĖJIMO EKSPERIMENTAS: PIRMIEJI METAI
2008-08-08. Tir. 700 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius.
Spausdino UAB „ARX Baltica“, Veiverių g. 142B, LT-46353 Kaunas.